

Almby-Norrbyås hembygdsförening

Medlemsblad nr 54

Augusti 2021

Foto privat från 1950-talet.

LOVISEBERG

Innehåll

Höstens program, ledare, Loviseberg, Fåfängan, Sörbyskogen, torp, torpare år 1900, knektar, Glomman, ristningar, SGU:s sommarhem, Thespis, Södra folkparken, Sörbybacken, lärarminnen.

Redaktionell och grafisk bearbetning
Lennart Bäck

Det grävs på vägarna

Måtte pandemin vara på upphållningen. Vi i styrelsen tror på det och planerar aktiviteter i höst utefter det.

Ett lite rumphugget årsmöte genomfördes. Vi kom inte innanför grindarna på Domarringen men gör ett nytt försök till våren. Styrelsen är oförändrad och ingen medlemsavgift för innevarande år.

Hembygdsengagemang är ju inte bara historik och återblickar utan även framåtriktad. Vi kunde vara med att påverka byggnation på åk-

rarna Södra Ormesta. Vi försöker vara med när slakteritomten omdanas. Svårare är det dock att påverka trafiken från landsbygden och inne i våra stadsdelar. Även om de supersnabba bussarna som det nu byggs för så kommer det knappast att bli färre bilar som ska ta sig genom Näsby, Almby och Sörby.

Den som lever får se.

Med hopp om en höst utan störningar från ett virus.

Lars Johansson

Uppgifter från tider som flytt

Det enklaste är att läsa i tidigare skrifter. Men kolla källorna! I Arkiv digital finns husförhørsprotokollen, in- och utflyttningslängder, födelse, vigsel och dödbok. Dessutom boppteckningar, knekrullor och fastighetslängder. Man kan dock inte komma närmare än 75 år från nu men är en källa man inte kan vara utan.

Söker man uppgifter om kommunen, skolan och liknande finns de hos stadsarkivet i gamla I3. Hand-

lingar från företag och föreningar hittar man hos Arkivcentrum där man alltid får hjälp. Problem blir det om man söker i museét där man inte kan söka digitalt utan hjälp. Där finns också gamla handlingar som inte blivit registrerade.

Söker man i gamla tidningar ger biblioteket på universitetet bästa möjligheterna.

Sökande tar en ohygglig tid men är oftast engagerande.

Loviseberg

Johan Viktor Petersson med hustrun sedan fem år Lovisa Andersson och tre barn flyttade 1891 till Loviseberg. Stugan som sattes på plats sägs ha dragits på kälkar upp för hela sluttningen. I stugan bodde också Johan Viktors mor. Under de följande åren föddes ytterligare tre barn. Familjen flyttade i november 1902 till Källeberg och under ett år bodde K G E Eriksson med maka Alma Maria Andersson i stugan.

Den 19 november 1903 flyttade Johan Axel Nylin (690319 Hardemo) med hustru Anna Teolinda Spångberg (721010 Lerbäck) och fem barn in från torpet Solberga. Under

de närmast kommande åren föddes ytterligare fyra barn. Nylin bodde kvar många år och barnen gav sig ut i världen. Han blev byggnadsarbetare och friköpte torpet 1924. Familjen flyttade ut i december 1930.

Nu flyttade ladugårdskarlen Johan Oskar Nilsson med hustru Karolina Matilda Rånman med familj in. Han var äldre än Nylin och blev inte kvar så länge. En ensam man som kommit tillbaka från Amerika köpte torpet och ville sälja i början av 1960-talet. Edvard Vaino köpte torpet för 9 500 kronor 1963 och sonen Valter Grebenstedt bor där nu.

Ekonomisk karta 1955. Loviseberg är huset närmast nedre högra hörnet. I torpet öster om vägen växte "Totta" med familj upp. (se medlemsblad nr 30). Huset revs omkring 2010.

Fåfången

Sannolikt var detta torp ett av de första i Sörbyskogen efter knekt-torpen och upptaget troligen under 1840-talet. På skifteskartan från 1858 finns området registrerat men utan hus. Troligen flyttade Anders Ersson med sin familj in i november 1861 och byggde hus. Under de följande åren utvecklade han torpet och 1881 fick det namnet Fåfången. Sonen Karl Wilhelm övertog torpet 1885 och behöll det till 1891.

Från Sköllersta kom familjen Karl Arvid Lindmark i november 1892 och blev kvar i tio år men flyttade i mars 1901 till Knista. Indelningsverket hade nu upphört och förre knekten Nils Gustaf Sörman flyttade in i oktober 1901. Han hade med hustrun Karolina Askling 3 söner och 3 döttrar men endast Erik Olof bodde kvar i hemmet.

I november 1913 blev förre ladugårdsdrängen Oskar Almgren torpare i Fåfången. Han var gift med Matilda Lindberg och hade söner Oskar Henning och Karl Gunnar. Henning lämnade hemmet men Karl Gunnar bodde kvar och arbetade i skoindustrin. Hela familjen flyttade från Fåfången i december 1930.

Den siste som bodde i Fåfången var Sven Lilja. Han var en son i en stor familj som bodde i Sågstugan vid Sörbybacken och flyttade till Fåfången omkring 1960. Han skaffade kor och höns men saknade förmåga att sköta dem. Husen blev skrotupplag och familjen avhystes. Upprustningen av husen saboterades och socialnämnden beslutade att riva allt omkring 1990. Sven Lilja avled omkring 2010.

Utsnitt av skifteskarta 1858. De små skiftena på torpmarken var noga bedömda och på något av dem byggdes husen

Sörbyskogen

När vi i dag talar med varandra om Sörbyskogen tänker många att det är området söder om Glomman. Området norr om Glomman har för dem lånat namnet Reträtten från örebrosidan i väster. Det jag skriver utgår från att allt är Sörbyskogen.

Skogen som resurs

Allt var skog från början. När sälen tog slut och fisket och jakten inte gav tillräckligt måste man hitta nya möjligheter. Den täta lövskogen hade vuxit ett par tusen år och lämnat några centimeter matjord där säd kunde växa om man kunde ordna ljus. Revirbönderna klarade detta och levde kvar i traditionen som ”hackhemar”. De odlade med sin teknik under ett par tusen år tills grannen vandrade in norrifrån omkring år 0. Flera hundra odlingsrösen finns mellan Adolfsberg och Kvismaren som rester av odlingstekniken men i Sörbyskogen är inga sådana odlingsrösen kända.

I sina revir hade man naturligtvis namn på olika delar. Någon del var bättre och den valde man ut och röjde där permanenta åkrar som gödslades. För korna fanns inget foder vid åkrarna utan det måste man hämta från det gamla reviret. Skogens löv var ett nödvändigt foder i det forntida och medeltida jordbruket.

Sörby by uppkom några hundra år in på första årtusendet men måste ha skog för att korna skulle överleva och den var allmänning, dvs inte uppdelad på de olika gårdarna i byn. Gränser mellan byarnas skog hade dragits mycket tidigt men gränser mellan gårdarna dröjde mycket länge.

Skogen gav också byggnadsvirke som kördes till gården med oxspann på vägar som röjts från skogen till gården. Mellan byarna fanns inte vägar och hästen kunde inte användas som dragare. Det var ovanligt att bonden hade häst.

Sörby har fått namn av att ligga söder om en tidigare by, troligen senare öde. Suffixet -by hade då ändrat betydelse från ”moränmark” till ”bebyggelse”. På 1500-talet fanns fyra skattebönder och vid Älvsborgs lösen 1613 räknades 17 skattskyldiga plus barn och skattebefriade (oförmögne). När indelningsverket infördes på 1680-talet hade handeln med

Sörbys gårdar börjat, fogden Anders Pålsson och överhovpredikanten Lars Wallius ägde var sin som brukades av arrendatorer. Att äga ett rusthåll innebar skattebefrielse.

Vid storskiftet 1768 redovisades byn som Norra byen med 7 lotter och Södra byen med Rusthållshemmanet som ägdes av ingenjören Kilian Rotkind och Posthemmanet som var delat. Under de följande åren var det täta ägarbyten. Vid laga skifte 1858 ägdes större delen av Norrgården, Sörby nr 1, av kyrkvärden Nils Eric Erlandsson som drev ett bärkraftigt jordbruk. Sörby nummer 2, Mårtens- eller Storgården, var delad och Sörby nummer 3 och 4 ägdes av mönsterskrivaren Olof Westblad.

Kassören Johan Emanuel Morén ägde Rusthållshemmanet och Posthemmanet i slutet av 1800-talet och köptes i början av 1920-talet av Erik Nilsson, "almbykungen", då gården ändrade namn till Sörby gård. Efter Erik Nilssons död köpte Örebro kommun gården 1935 och drev jordbruket några år med arrendator. Huset revs omkring 1960 och på platsen är nu "Fritis" mitt emot Sörbyskolan.

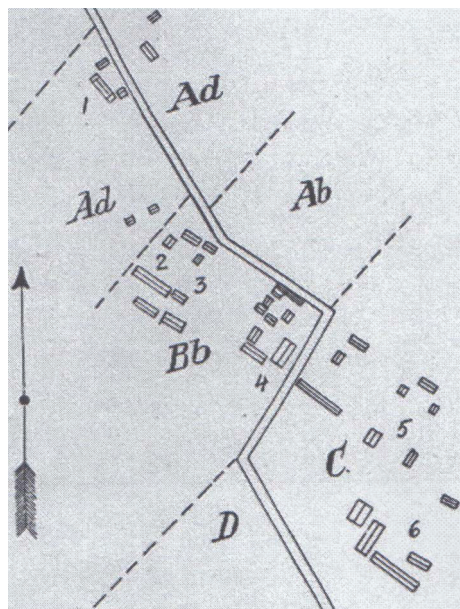
Då kommunen köpte gården blev kommunen också ägare till största delen av Sörbyskogen.

Läs mera i hembygdsföreningens häfte "Sörby i Almby, Örebro".

Skifteskarta 1858.

Nr 1, 2 och 3 är Norrgården, Sörby nr 1. Markering 4 är Storgården eller Mårtensgård, Sörby nr 2. Markering 5 är Posthemmanet och 6 Rusthåll, Sörby nr 3 och 4.

Mårtensgårdens ekonomibyggnad blev Vaddfabriken och Posthemmanet den praktfulla Sörby gård med arrendatorn Hjalmar Sandberg.

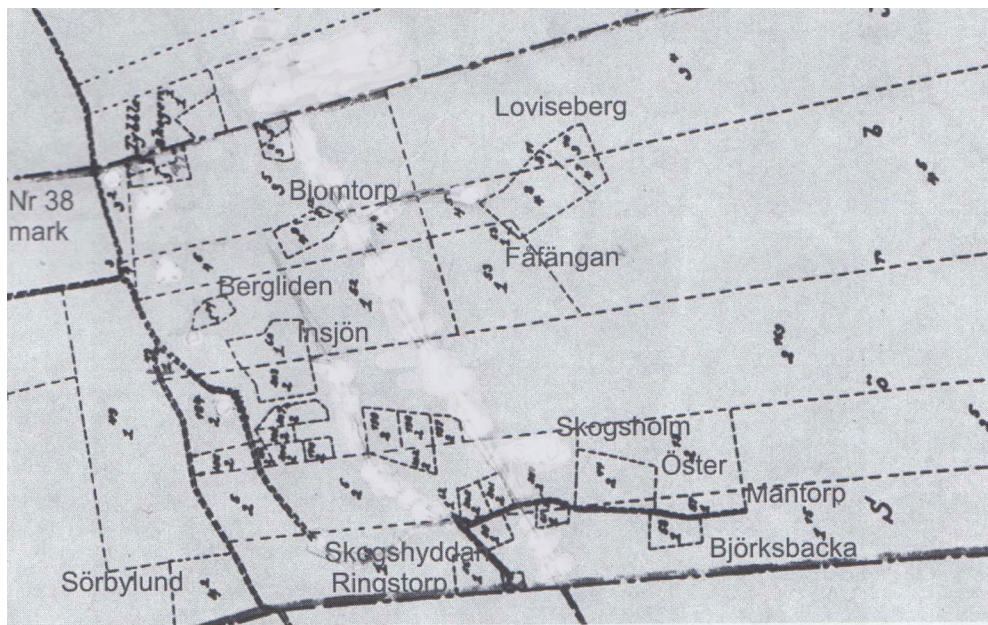

Hus på skogen

Gustav Vasa förbjöd gårdar utanför bytomten men adeln kunde ta upp torp på sin mark. Först när indelningsverket infördes på 1680-talet kom knekttorpen till och oftast på bondens skog. Gustav III luckrade upp bestämmelserna i flera steg och först skräddare och skomakare och senare drängar kunde ta upp torp. Från 1800-talets början och framåt kom ett antal torp till i Sörbyskogen. I grannområdet Tybbleskogen (ursprungligen Almby bys skog) fanns inte ett enda. I torparens avtal ingick att göra dagsverken åt bonden. Det

var billigare för bonden att ha torpare att anlita extra än att hålla statare.

I de tidiga husförhörlängderna är inte torpen namngivna så vilka som fanns tidigt av dem man ser på senare kartor kan inte avgöras. I Sörbyskogen är Sättran längst i söder det enda fram till 1825 då Lars Lundström antecknas som torpare och senare också Sven Nilsson. Dessa båda fortsatte och på 1840-talet tillkom Axel Jönsson och förre slottsvakten Per Eklund. 1850 fanns alltså 4 torp i Sörbyskogen förutom de 4 husartorpen.

Torp i Sörbyskogen 1926. Till vänster mitt på bildkanten kommer vägen från Sörby. Öster om den är mark som hörde till husartorp 38, nu bromsplan till Sörbybacken. Mitt i bilden längst ner man Glomman som var byggd på örebro sidan fram till almbygränsen. De många svarta punkterna är numrering av marken.

Torpare år 1900

Torparfamiljen levde fram till tiden omkring 1900 på det torpets jord och kreatur kunde få fram med tillskott av lön för extraarbete hos bonden. Nu hade industrin drabbat Örebro och torparna övergick till att bli industriarbetare eller byggnadsarbetare.

Sörbylund: Anders Andersson Velin, 56 år med hustru och inhyses kvinna.
Gevertsberg (sannolikt husartorp 39 som bytt namn)

Karl Vilhelm Andersson, 44 år med hustru och 5 barn.

Nyhem: Lars Johan Larsson, 40 år med hustru och 4 barn.

Loviseberg: Johan Viktor Pettersson, 36 år med hustru och 6 barn.

Fåfången: Karl Arvid Lindmark, 34 år med hustru och 5 barn.

Solberga: Gustaf Adolf Löv, 26 år med hustru och 2 barn.

Blomtorp (donationsjord): Husar Erik Blom, 54 år med hustru och 1 barn.

Blom har flyttat från husartorp 36.

Husartorp 38: Karl Erik Sundin, ensam men en familj på 5 personer hyr.

Sättran: Per Persson, 65 år med hustru, 3 barn, dräng och piga.

Melltorp: Henrik Pettersson, 33 år med hustru och 3 barn.

Berga: Gustaf Erik Gustafsson, 50 år med hustru och 5 barn. 2 i hemmet.

Sättertorp: Anders Peter Andersson, 63 år med hustru och 5 barn.

Skogaholm: Erik Vilhelm Blom, 41 år med hustru och föräldrarna.

Glomman

Varför heter vägen Glomman som en norsk älv? Många förklaringar har lagts fram men jag tror mest på nedanstående.

Johan Danielsson bodde i slutet av 1800-talet i Danielstorp. Han gick under öknamnet "Lången" eller "Glåmen" och förbättrade vägen mellan Lundagårdsvägen och Sommarrovägen och den fick namn efter honom. Under de kommande åren

förlängdes vägen efterhand och var 1926 färdig fram till almsbygränsen.

Första delen av 1930-talet präglades av stor arbetslöshet och Almsby fick en stor del av den statliga satsningen på beredskapsarbete. I ny utbyggnad av Norrköpingsvägen ingick också en fortsatt sträckning av Glomman 1934 – 1937.

Sörbys knektar

Sörby by utrustade inga soldater utan varje mantal var från början rusthåll för vardera en husar. De fyra husarernas nummer byttes under 1830-talet till numren 36, 37, 38 och 39 och överfördes då till Livregementets husarkår med övningsplats på Sannahed. Husar nr 39 flyttades vid den här tiden till Tybble by men tillsattes aldrig.

Byns skog längst i söder var lämplig för husarer ansåg man på 1680-talet. Det kallades Sättran men om-

rådet var begränsat så bönderna i Sörby nr 1 och 2 kapade åt sig en bit av statens mark intill och placerade torpstugorna där. Husarerna 36 och 37 i Sättran hade lång väg till Sörby by.

Husar nr 38 med Sörby 3 som rusthåll hade åker på planen nedanför nuvarande Sörbybacken och torpet en bit upp i sluttningen.

Rusthållet för nr 37 indraget från 1865 men 36 bytte till torpstugan.

Några husarer under 1800-talet

Nummer 36. (Tidigare nr 25)

Olof Munther (född 1778) Till 1824

Johan Olsson Borg (051216) Till 1830

Anders Tell (120323) Till 1850. Gifte sig med änkan från 1835 i nr 37.

Anders Sörman (270226 Asker) Till 75.

Erik Blom (460601 Mellösa) Till 1898

Olof Valfrid Sörman (771011 Nora)

Nummer 38 (Tidigare nr 27)

Hans Nordström (910820)

Jonas Sörfeldt (född 1865) Till 1827

Jonas Eriksson Blom (060519) Till 41

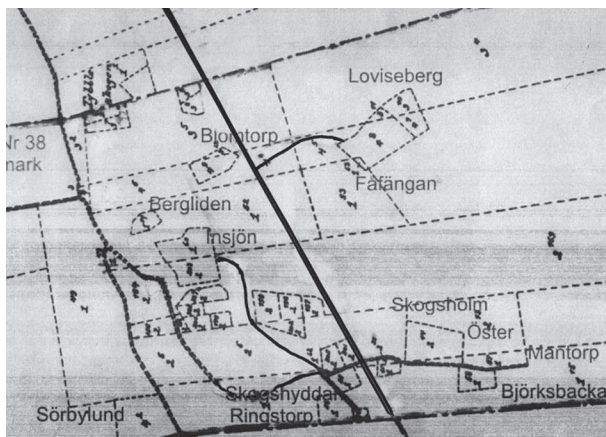
Carl Gustaf Sundström (181125) Till 73.

Karl Edvard Sundin (520201) Till 1892

Johan Erik Johansson (551214) Till 94

Karl Emil Sundin (770110 Almby)

Son till Erik Blom i nr 36.

Glomman insatt på kartan från 1926.

Insjön var sommarhus för Anton Hahn, fabrikör och köpman i Örebro.

Harry Flood gjorde träskosulor till försäljning i Björksbacka och mitt över vägen i Mantorp drev Erik Nylin ett vändskomakeri med någon anställd. Han hade både bostadshus och fabriksbyggnad.

Ekonomisk karta 1955.

Ristningar

När man vandrar stigen genom skogen från Café Skogen ser man plötsligt en stor sten med inristningen "1924 MUSIK" med mer än decimeterhöga tecken. Vad är detta? Vad finns mer att veta? Det finns en karta och information. Personalen som hör till platsen har nu skapat en naturstig intill de nio ristningar som man påträffat.

De gamla orienterarna i Almby IK på 1970-talet kände väl till ristningarna och berättade att en gammal stenhuggare deltog i en frikyrkas utomhusgudstjänster och följande vecka förevigade minnet med en inhuggning. Söker man i tidningar från

1922 och 1924 finns ingen uppgift om utflykt till Sörbyskogen. Därremot fanns i Adolfsberg en baptistförsamling med ett bönehus i Ladugårdsskogen (Sandtorp) som sommartid vanligen höll gudstjänst utomhus och samlades vid Sommarro. Orienterarna berättade också att stenhuggaren bodde på "Träffen" vilket var Örebros och landstingets vårdhem. Det är två stora gula byggnader, en för män och en för kvinnor, mitt emot Olaus Petrikyrkan med adressen Storgatan 31. I Olaus Petri församlingsbok AIIa:6a (1920-1931) under "Försörjningsanstaltens manliga hjon" hittar vi på sidan 200

Erik Eriksson, enkl, stenarb, 7/12 1840 Carlskoga

Han flyttade in 1 december 1913 med hustrun som var 13 år äldre och som avled efter 14 dagar. Han finns med i nästa församlingsbok AIIa:12a (1931-1941) på sidan 224 men avled 16 oktober 1931.

Erik Eriksson kan ha huggit de fem ristningar som finns på lodräta ytor men inte de övriga fyra i marknivå med årtal mellan 1938 och 1940. Dessa är amatörmässigt gjorda troligen av någon som bott nära den södra delen av stigen. Vem?

Ett av stenblocken vid ett stigmors. Ristningarna är fint imålade i rött. Årtalet 1900 är förbryllande i sammanhanget.

Café Skogen eller SGU:s sommarhem

Inom många föreningar fanns under början av 1900-talet en stark önskan om att skaffa sommarhem. Nykterhetsrörelsen i Örebro prövade olika lösningar innan man våren 1922 köpte en tomt intill torpet Skogaholm i Sörbyskogen för 5500 kr. På tomten fanns ett litet hus men man bestämde omedelbart att bygga till en samlingssal vilket kostade 800 kr samt ett uthus för 200 kr. Festlig invigning ägde rum den 21 maj 1922 med invigningstal, körsång och folkdans. Senare ansökte Godtemplarnas idrottsförening att få hålla på med idrott på tomten vilket beviljades med inskränkningen att fotboll inte var tillåtet.

Sommarhemsföreningen hade ett starkt stöd av medlemmarna med frivilliga insatser bland annat vid sommarens höjdpunkt – midsommarfirandet. Idrotten hade också stort utrymme med till exempel en fast bom för gymnasternas träning. Löparbana på tomten och andra anordningar för fri idrott började anläggas 1936. En viss nedgång i verksamheten märktes under 1950-talet men ny fart under 60-talet med bl a tillbyggd servering. Minigolf har under alla år präglat sommarhemmet och har flyttats till en tillköpt tomt norr om husen.

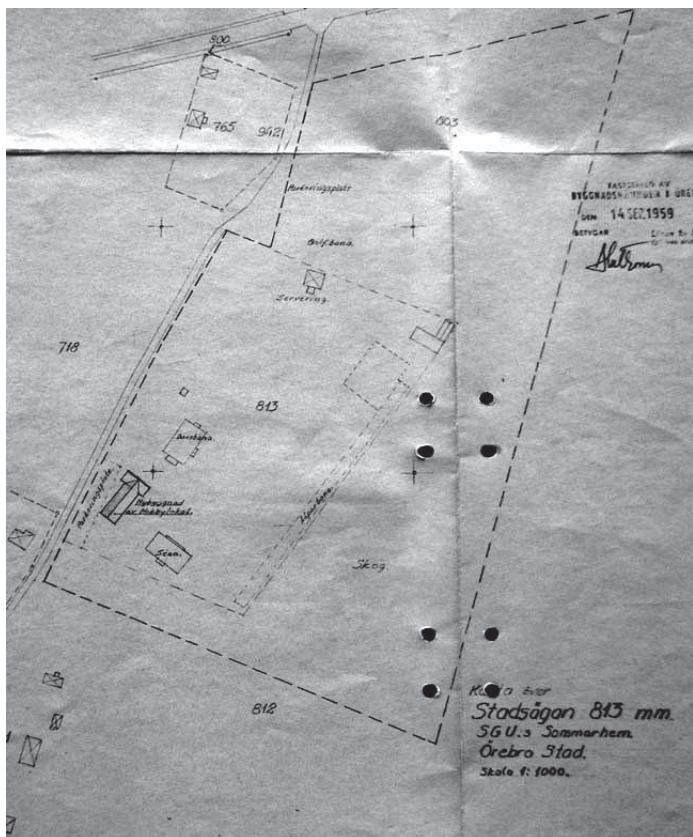
Thespis

Nykterhetsrörelsens teaterverksamhet anknöt till föreningsteater i slutet av 1800-talet och teaterföreningen Thespis i Örebro fick en plats när sommarhemmet kom till. Deras scen där var dålig men Thespis fick nya stora möjligheter sommaren 1935. Då förvärvade de den scen som fanns på den då nedlagda Norra folkparken i Rynninge. Inköp och uppförande kostade 740 kr och intill scenen byggde de ut de utrymmen som behövdes. Stora

skaror strömmade till för att se de välkända krävande uppsättningar de spelade. Dessa sattes också upp på flera platser i länet dit de medverkande reste med egen buss. Efterhand svalnade intresset för utomhusteater sommartid, scenen och byggnaderna murknade och revs i mitten av 1960-talet.

Plankarta 1959
då nybyggnad av
hobbylokal god-
kändes. Norr om
den fanns dansba-
nan och sydöst om
scenbyggnaden.
På kartan finns
också löparbanan
och golfbanan norr
om det minimala
sommarhemmet.

Teater på 1940-ta-
let med stående
publik. Flera hög-
talare uppsatta
och i bakgrunden
anordningar för
gymnastikträning.

Södra folkparken eller Reträtten

I början av 20-talet hade barnen till de kring sekelskiftet inflyttade industriarbetarna blivit tonåringar och satt fart på nöjeslivet i Örebro. Elektrikern och fritidsartisten Acke Johansson byggde i början av 20-talet en dansbana i Reträtten på gränsen mellan Örebro och Almby. Verksamheten gick bra och han byggde ut det hela till Södra folkparken. Så småningom sattes extrabussar in från Järntorget då det var uppträdande i parken. Bussen körde Sörbyvägen fram till kurvan där stigen till ingången gick ner.

Troligen hade Acke en överenskommelse med Sommarhemmet att inte i onödan konkurrera. Han avstod oftast midsommarprogrammet.

Några programpunkter:

1932: Varje helg i maj. 2 juli: tre föreställningar med Rolfs Optimist Revy med Ernst Rolf personligen samt artisterna Fransky, "Kulörten", Botten Soot och John Botvid.

1933: Pingst: Jazzkören Tre Song, 3 juni Åke Söderblom och The Blue Players, 17 juni boxningsuppvisning med Harry Persson och Nisse Ramm.

Då Norra folkparken flyttade från Rynninge till Adolfsberg 1934 lade Acke ner Södra folkparken. Han rev byggnaderna och av virket byggde han en villa i Hjärsta. Han flyttade in i Stenhuggarvägen 1 med hustru Märta och sonen Ernst.

Tornet till hoppbacken färdigt 1935 (?). Värmestuga med plats för domare på taket.

Foto Stadsarkivet.

Sörbybacken

Backtävling 1 mars 1965.

Foto ÖK OLM-2012-8-366

Tornet till hoppbacken i Markskogen föll sönder vintern 1932 och byggdes inte upp. Den exklusiva föreningen Örebro BK med den enda programpunkten att ordna backhoppning i Markskogen hade upphört. Intresset för backhoppning var enormt under 1930-talet med höjdpunkten Sven Eriksson Selångers seger i Holmenkollen 1939 och hoppbackar byggdes på många platser. Almby IK hittade ett bättre ställe än Markskogen i kanten av Sörbyskogen och schaktade för att få rätt lutning och byggde ett torn för att få fart. På toppen tillkom en värmestuga.

Allt färre använde backen under 1950-talet och knappast någon alls under 60-talet. Enstaka tävlingar anordnades. Plötsligt ville många åka slalom, en replift sattes upp och flera föreningar ordnade slalomkurser. Värmestuga fanns ibland med försäljning.

Så har tiden gått med vintrar utan besökare i backen och vintrar med fullt ös.

PROGRAM HÖSTEN 2021

Onsdagen den 8 september

Sörbyskogen

Vi träffas vid Café Skogen klockan 18.00
och vandrar sedan på en naturstig för att se
skogens särskilda **växter** och **fåglar**
och de säregna **ristningar**
som någon åstadkommit längs stigen.
Efter promenaden samlas vi i Café Skogen
för fika, råksmörgås (50 kr),
sammanfattning och samtal.

Måndagen den 20 september

Tranor vid Skeppfota kyrka

Samling vid Öby kulle klockan 17.00.
Promenad ca 2 km till Skeppfota kyrka.
Eget fika.
På vandringen åter är det dags för tranorna
att uppsöka sina övernattningsplatser.
Detsamma gäller deltagarna.

Lördagen den 9 oktober

Hjälmarbaden och Ässön

Samling klockan 14.00 på parkeringen till badplatsen
invid den före detta restaurang Hjälmarbaden.
Därifrån tar vi bilarna förbi bommen som stänger ön.
Vi stannar till på några intressanta platser på Ässön
och på lämpligt ställe förtär medhavt fika.

HÖSTEN 2021 PROGRAM

Måndagen den 8 november
klockan 18.30 i Församlingshemmet.

Bilder från Norrbyås

Vi tittar på foton och tidningsurklipp
och dikuterar förändringar nära oss
och tidens gång.

Fika till självkostnadspris.

Söndagen den 5 december
Almby kyrka klockan 10

Gudstjänst i advent

Hembygdsföreningen serverar kaffe
i Församlingshemmet efter gudstjänsten.
Lennart Bäck berättar om balsamerad adel
i Åkerhjelmiska gravkoret.

Eventuella programändringar annonseras
på föreningsnytt i NA
och på föreningens hemsida.

UR ÅRENS GÖMMA

Här följer ett utdrag ur ”UR ÅRENS GÖMMA” tiden augusti 1927 till 1 augusti 1937, som min pappa skrev ned efter sin pensionering 1966. Jag, Jan Bergh, som gjort utdraget i augusti 2021, är äldste son till Göta och Knut. Född i klockaregården, Norrbyås den 13 november 1930. Min bror Stig är född 17 juli 1932 i Örebro och död 1 april 2006 i Lindesberg

Undertecknad, Knut Adolf Bergh, är född den 8 januari 1903 i Västerås domkyrkoförsamling och får här följande antecedentia:

Efter studier vid Västerås högre allmänna läroverk (1913 – 20) inträde vid Strängnäs seminarium 1921, där jag avlade folkskollärarexamen i juni 1925.

Höstterminen 1927 valdes jag till sjukvikarie vid Norrbyås kyrkskola (B2), där jag även valdes till klockare, kantor och organist. Ordinarie där 1/1 1930 – 1/7 1937.

Under norrbyåstiden organist i kyrkliga söndagsskolan

Under ett flertal år föreståndare för Norrbyås föreläsningsförening

Kamrer i Norrbyås jordbrukskassa (29/3 1933-1937)

Revisor i kommunens och församlingens kassor

Studieledare i studiecirkeln Stjärnan av NTO

Revisor i pastoratskassan

Västerås den 13 sept. 1968

Knut Bergh

Norrbyås-tiden

En julidag befann jag mej i Vasaparken, Västerås, tillsammans med min gode vän Roland Larsson. Han hade under vårterminen 1927 vikarierat i en liten skola på Närkesslätten i Norrbyås församling, fått löfte om nytt vikariat under ht 1927 och halvt lovat detta. Under lovet hade han sökt en befattning i Skärblacka och fått denna. Nu tillbjöd han mej att skriva till Norrbyås och föreslå mej. Verklig platsbrist rådde. (Jag vet att jag någon månad tidigare sökt en B-3 skola /alla klasser 1-6/ i Dalslands obygder, stort antal sökande.)

Jag accepterade med glädje hans flotta förslag och efter någon vecka kom beskedet, att jag var antagen som vikarie under ht 1927 vid Norrbyås kyrkskola. Den 14 augusti satte jag mej på tåget och reste till Örebro, tog den smalspåriga järnvägen vid Örebro Södra och anlände vid 1830-tiden till Hidingsta, där en häst och vagn väntade på mej och förde mej till Sörby Säteri. Där bodde jag en kort tid och flyttade sedan upp till kyrkskolan, där det ju fanns 3 rum och kök.

Den 15 augusti började arbetet, som jag kom att sluta först i augusti 1937, då vi flyttade till Sköllersta. Det var en B-2 skola. En sådan är alltid arbetsam, särskilt om barnantalet är stort. Arbetet gick fint, men själva miljön var ej den bästa. Våldiga stridigheter hade utkämpats kring skolan och skolans arbete. Helt obekant var jag ej med detta, ty Roland Larsson hade informerat mej ganska väl.

Den ordinarie läraren, som även var kantor, hette Emil Håkansson och hade enligt många mening ej skött sin syssla rätt. Församlingen var indelad i två läger, för och emot Håkansson. Stridens vågor hade gått höga, inspektören hade kopplats in och slutet blev, att den gamle kantorn (57 år) tvingades ta tjänstledigt mot en summa pengar som gottgörelse. Innan jag anlände hade han flyttat till Jönköpingstrakten.

Aldrig skall jag glömma mitt första sammanträffande med skolrådets ordförande i St. Mellösa – Norrbyås, prosten Gustav Brandel. Han kom en dag i sin bil förd av hans chaufför Bergström och hälsade på den nya läraren och barnen också förstås. Allt hos denne åldrigt ädling, hans varma

blick, de silverskimrande lockarna, den högresta, något böjda gestalten, erövrade mej helt. Han åhörde några lektioner, och då han bjöd farväl berättade han, att han fru hade sänt med lakan, som den nye vikarien kunde få låna, då hon trodde att han ej hade med några. Jag värderade denna nobla människa mer och mer, och då han år 1932 lade sitt trötta huvud till ro för alltid, kände man, att jorden förlorat en god människa, men himlen blivit rikare på en.

Det är en lördag i höstens månad september, anno 1927. Sedan den 15 augusti är jag välbeställd norrbyåsare och bebor ett av de tre rummen, som hör till klockarens bostad. Rummet har nu en mycket trivsamt karaktär, och sitter man på skrivbordsstolen och blickar ut genom de gamla fönsterrutorna, har man en inspirerande utsikt. Längst bort i blickfältet ligger den gamla medeltidskyrkan med sitt spetsiga torn, vitt och vackert. Runt den smyger sig tyst och försynt en gammal förnämlig stenmur med en fin patina av mossor och lavar. Här och var på respektfullt avstånd från helgedomen vaktar gamla och grenrika almar, i vars kronor vinden spelat många

heliga psalmakord. De små gravarnas blommor lyser höstmatta. Ja, hösten är kommen.

Klockorna i tornet börjar sjunga. Bing bång! Ljuder det. Helgmålsringning. Tonerna rullar ut kraftigt och taktfast, ut över slätt och vida vassriken, som de många sjöfåglarna nu övergett, och som inväntar höstkyla och mörker.

Ivar Blomén, så heter klockringaren, en man, som vet hur gamla kyrkklockor skall ringas. Musikalisk, som han är, han drar gärna fram fiolen och drar en polska, ringer han mycket rytmiskt, med rytmisk precision skulle man kunna säga. Han är idealist sedan ungdomsåren. Det är skönt att en sådan man håller i klockrepet.

Nu tystnar klangen, man hör hur de tunga torndörrarna stängs med ett gnisslande ljud, och efter en stund blir Blomén synlig i kyrkdörren. Han styr sina steg mot Klockargården. Jag hör en stadig knackning på min dörr, går och öppnar och där står vännen Blomén leende, och säger på bred västgötdialekt, som ej decenniers samvaro med de goda närkingarna kunnat förändra.:" Ja' har här någ-

ra små blomster, som jag vill hälsa vår nye skollärare välkommen till bygden me'''

Jag tackar rörd och ber honom välkommen in i mitt enkla Tusculum. De färglysande ringblommorna placeras i en vattenkaraff och gör sej riktigt bra där på skrivbordet, rummet får mer av hemtrevnad.

Ja säger Blomén, medan han tvinar sin mustasch, idag är det en viktig dag. Det är kyrkstämman i skolsalen. Det gäller Håkansson, gamle kantorn, företrädaren han vet. Som skolläraren nog har hört fick han sluta förra året. Han kunde inte sköta sin tjänst varken i skolan eller i kyrkan. Barna lärde sej inget, dom vart som vildar och inte hörde han, vad dom svarade honom för dumheter. Å i kyrkan spelade han så galet, å inte hörde han när han skulle svara prästen. Till slut var vi tvungna, vi var fjorton stycken, att skriva till skolrådet och begära, att kantor Håkansson skulle skiljas från sin tjänst som lärare. Det blev ett fasligt liv i sockna efter den skrivelsen. Det blev två partier, ett för Håkansson och ett emot honom.

-Vilka är för honom då insköt jag?

- Jo först och främst hans gamla vän B A Ericson i Stensäter, å så kollegan i den andra skolan i Fridhem, Karl Svenson

-Å mot honom då?

-Det är först och främst vi fjorton, som undertecknat skrivelsen, men så har vi direktörn, jag menar Lindström på Sörby samt nämndeman Erik Wahman i Åsen. Å inte att förglömma, skolinspektörn i Örebro. Men nu ser det ut som om vår seger är inom synhåll. Håkansson har lovat att ta sjuktjänstledighet, men för att han inte skall behöva förlora för mycket av sin lön, vill han ha i kompensation ett par tusen kronor. Och kan skollärarn förstå! Härom da'n for tre personer från kommunen ner till Jönköping, där kantor Håkansson mötte upp. Det var direktör Lindström på Sörby, nämndeman Wahman och komminister Berntsson. Kantorn fick sina pengar, men var naturligtvis tvungen att skriva under en tjänstledighetsansökan. Å när allt var klart då hände ett under. E' vit duva tittar in genom fönstret, flyger in, gör en lov i rummet och se'n ut igen. Gubbat tog det som ett gott omen. De ä' dagsens sanning. De ä' e' andans man sagt det till mej. Komministern själv. Stämman kommer säkert att gå bra.

När han kommit så långt i sin berättelse, börjar stämmodeltagarna att samlas. Flera av dem har jag redan träffat. Först anländer en hög Chevrolet, som stannar utanför skolan. Chauffören stiger kvickt ur, och med van hand öppnar han dörren. Ur stiger, något stelt kanske, en vithårig, reslig, äldre man. Det är församlingens vördade präst, Gustaf Brandel, som sedan lång tid tillbaka också är kontraktsprost. Han skall leda dagens förhandlingar, ty han är ordförande i det förenade kyrko- och skolrådet.

Och han, som nu passerar grindarna, det är min husbonde, direktör Lindström, Sörby säteri, en gård på över 700 tunnland med gamla anor. Här bodde en gång i tiden Djurelou, den kände sagoberättaren, och han som satte igång den stora sjösänkningen i Kvismaren, den näst största i Europa. Holländarna är ett strå vassare.

-Han som kommer där på vägen är Wahman, nämndeman och köpman. Han driver affärn här uppe. Men den sköter han med hjälp av en föreståndare. Själv jobbar han bara i större skala, han säljer hö, halm, säd och djur. Men nu kommer en intressant människa. Han där med käppen och cigarren

upptäckte en prydligt klädd herre, som med en elegant gest skakade av askan från cigarren..

-Det är Bror Anskarius Ericson i Stensäter. Han är född på denna gård, för hans far var klockare här i bygden. B A har varit affärsman, men gjorde konkurs, å nu brukar han den lilla gård, som han "köpt" av sin gamle far. Han har bra reda på, då det gäller lagar och förordningar, men anses, som en riktig djäkel. Ä me på alla stämmor, å kan han överklaga, om besluten går honom emot gör han de'. Han ä som en spindel, som sitter i sitt nät där i Stensäter å gör sina anfall. Gubbar måste akta sej. Jag tror, att dom har respekt för B A.

-Jag hör att Blomén har bra reda på folket här i bygden. Kom in till mej nån gång och berätta!

Hur kunde en vecka gestalta sig i slutet av 1920-talet? En B 2 – skola är alltid slitsam och kräver sin man. Och särskilt denna, ty den gode Håkansson hade totalt struntat i undervisningsmateriel. Där fanns knappast någonting. Jo, en samling gamla läseböcker, en samling djurplanscher och ett 20-tal mineral, som låg i små pap-paskar. Man kunde inte begära så mycket, ty församlingen var liten

(c:a 700) och fattig. En gång vet jag att jag for in till Gummimagasinet Lejonet i Örebro och inköpte 1st glaskolv, glaströr, bågare, kork, kaliumklorat och brunsten för att visa mina 6:or hur man framställer syrgas. Och när vätgasen blev aktuell gällde det att skaffa saltsyra (HCL) och zink kunde man alltid finna på någon sophög, ty det rostfria hade ännu ej sett dagens ljus.

Söndagsarbetet kunde börja tidigt. Övning och åter övning! Det gällde att lyckas. Man måste också göra skäl för de 500 kronor (*om året*), arvudet som klockare, kantor och organist, var så högt tilltaget. Jag var bunden hela året, alla söndagar, högtider och hela sommaren. Semester var ett okänt begrepp för den tidens organister.

Mina vandringar i "minnenas marker" sker ej alltid i kronologisk ordning. Här följer en händelse, som inträffade hösten 1929. Min företrädare, gamle Håkansson, skulle den 1 jan 1930 sälla sig till pensionärernas stora flock, vilket betydde att platsen som folkskollärare, klockare och kantor måste ledigförklaras. Alla uppmanade mig att söka. Lärartjänsterna den tiden var fåtaliga, jag var nyför-

lovad och ville gärna ta steget in i det äktaståndet. Men var jag behörig? Jag hade ju ännu ej avlagt organistexamen.

Nämndeman Erik Wahman, ledare i skymundan för oppositionen mot Håkansson, samt en av prästerna i församlingen reste per bil till Strängnäs för att i domkapitlet göra förfrågan hur man på bästa sätt skulle gå till väga för att få K A Bergh vald. En undersökning gav vid handen, den gången, då då förra kantorn K E Håkansson valdes ordföranden helt enkelt underlätit att förena de båda tjänsterna i skola och kyrka. Saken var då klar. Folkskolärartjänsten borde enbart utannonseras, men i annonsen borde stå, att sökanden förband sig att sköta orgeltjänsten i församlingens kyrka.

Jag skrev en ansökan och med den följde två intyg. Ett från konsertsångare Frey Lindblad, där han intygade att jag för honom bedrev sångstudier och gjort goda framsteg. Det andra hade musikdirektör Karl Lundberg undertecknat, där han betygade, att jag bedrev piano- orgel- och harmonistudier.

I september 1929 inträffade i skolan en händelse, som jag måste relatera. Det var en torsdag med

härligt solsken över bygd och by. Ängarnas blomsterbehag hade förflyktigats, men sädesåkrarna stod solskensblonda och väntade att skördas. Innan skolklockan ringt samman barnen första gången, kom två systrar, döttrar till lantbrukare C A Larsson, Åsen, allmänt kallad sme-kalle, in till mej i salen och bad att få ledigt efter lunchrasten för att hjälpa sin far med säden. Till historien hör, att min företrädare Håkansson, hade varit hur frikostig som helst med lov, detta för att slippa ha så många elever. När jag tillträdde införde jag restriktioner då det gällde lovdagar och svarade flickorna. "I dag skall ni väl inte ta ledigt. Vi skall ha gymnastik ute och annat roligt". Jag glömde sedan bort deras begäran.

Men vid 12-tiden knackade det på skoldörren och in kom C A Larsson, flickornas pappa. Kindernas rosor skvallrade om en inte så liten upphetsning, och ett väldigt ordsvall forsade fram ur hans mun. Det var inga ljuva ord att höra för en stackars vikarie, jag blev direkt utskälld. Till min lycka behöll jag lugnet inombords, och hans trumhinnor behövde ej "smekas" av liknande ordsvall som mina. När han skällt färdigt gick han sin väg och barnen och jag fortsatte vårt

arbete.

Men efter en stund knackade det åter på dörren och samme C A Larsson stod där, men denna gång sköt ej ilskans blixtar från hans ögon. Ängern och nära nog förtvivlans blick mötte mej.

"Snälla kantorn," sa han, "ta inte hämnd på mina flickor för mitt uppträdande nyss!"

"Goda herr Larsson, flickorna kan ej rå för det här", blev mitt svar.

Tre sökande anmälde sig till platsen. Jag uppfördes på tredje förslagsrummet, och aldrig ska gå ur mitt minne den oktoberdag, då kyrkstämman skulle avgöra mitt öde. En spännande dag, ty en viss opposition hade vaknat till liv. Varför, menade man, skall ej de båda tjänsterna förenas och besättas med en kompetent person? Det parti som resonerade så, hade fylkats kring gamle Håkansson och leddes av läraren i Fridhem, Karl Svensson samt en småbruksägare B A Erikson i Stensäter, en av de elakaste och hårdaste människor jag träffat i mitt liv. Det andra partiet, som mest bestod av målsmän, ansåg att jag borde väljas. Den som bött på landet känner väl till forna tider kyrkostämmor, hur dessa föregicks av kraftig agita-

tion i stugorna, för att få ett visst ärende igenom. En av de norrbyåsare, som ivrigt i tysthet verkade för "den tredje" var ovan nämnde C A Larsson, Sme-Kalle, och tack vare att han var så duktig att skälla den i "första och andra förslagsrummet" + många fler, kunde heder smannen, prost en Brandel, slå klubban i bordet och förklara K A Bergh enhälligt vald till platsen som lärare, klockare, organist och kantor i Norrbyås församling av Strängnäs stift.

Den dag stämman hölls i min skolsal kunde jag ej vara hemma i klockarebostaden. Jag promenerade ut, bort förbi affären mot Bjärsta-parken, där jag vandrade fram och åter. Vinden spelade i tallarnas kronor, i granarnas, i björkens. Men jag hörde inte björkens vackra violiner bara granens sorgsna cello. Den lilla Bjärsabäckens sorl lyssnade jag ej till, och det glittrande vattenblänket såg ej mitt öga. När Husöns stugor där borta i öster blinkade med sina tända fönster, då vandrade jag hem igen. Himlen i väster lyste glädjeröd. Ett gott omen. Och strax nåddes jag av det glada budskapet.

Nu öppnades ett ljusare perspektiv för mig. En fast plats det betydde för mig och min fästmo giftemål.

En högtidlighet av stora mått upplevde jag i samband med kyrkoherde Mellströms installation 1933. Den gamle prost en hade slutat sina dagar, och hans kall skulle återbesättas. Många sökande anmälde sej, men varken i St. Melösa eller lilla Norrbyås var man nöjd med förslaget. I stället höjdes många röster för att kalla en fjärde provpredikant. Och som sådan ville man ha kyrkoherden i Stigtomta, förutvarande komministern i församlingen, Birger Mellström. Han blev också vald med stor majoritet och tillträdde sin tjänst i september 1932, och då förutvarande ecklesiastikministern, Sam Stadner, återinträtt i tjänst som biskop över Strängnäs stift, skulle han förrätta den högtidliga akten.

Det kom order att HH Biskopen, lördagen den ? januari, först skulle hålla högtidlig morgonandakt i Norrbyås kyrka och därefter inspektera skolan. På den tiden pågick alltid fortsättningsskola 2 januari till 15 februari, 180 timmar.

Morgonbönen i kyrkan samlade rätt många personer och några svåra psalmer var det ej, men hur skulle lektionerna med eleverna gå? Att hålla kristendomslektion för en f. d. ecklesiastikminister och därtill mångårig präst, som

från trycket utgett en mångfald predikningar ställde sig svårt.

Vi vandrade från kyrkan in i skolan, där var prästerna och ledamöterna i kyrko- och skolrådet och när vi klassen spände han blicken i den stackars kantorn och sa lite barskt: ”Vad skall kantorn hålla lektion om?” Jag svarade att vi skulle tala om ”De åtta saligheter-na” i Bergspredikan. Hans replik kom blixtsnabbt: ”Men ni har ju ingen kristendom i fortsättnings-skolan” (ämnena i denna skola omslöt modersmålet, naturlära och matematik). Mitt svar kom lika snabbt som hans fråga: ”Ja men vi har väl morgonbönen varje dag, 10 minuter”.

Det var ett svar, som högsta grad tilltalade den höge prelaten Det är bra svarade han. Börja!

Lektionen gick fint, trots att ämnet var mycket svårt. När jag kom till vers åtta, (saliga äro de renhjärtade) avbröt han lektionen och fortsatte själv. Jag hade en bestämd känsla av att det hela lyckats bra för mej och med lätta steg uppsökte jag en stol bland de många åhörarna. Och nu fick vi alla åhöra en lektion, som rörde en verklig pedagog.

Någon tid efter det höga besöket umgicks jag starkt med planer att frigöra mej från den kyrkliga sysslan och enbart ägna mej åt lärartjänsten. Jag begärde tjänstgöringsbetyg. Men en lördag knackade det på min skolsalsdörr, och där stod två herrar, direktör Lindström, Sörby Säteri, vice ordförande i skolrådet och den nye komministern i församlingen Åke Berger. Båda försökte övertala mej att stanna kvar. Jag framhöll för dem, att jag hade en känsla av att församlingen behövde en mer kvalificerad person på orgelstolen i kyrkan. Men båda framhöll att församlingen var nöjd med mina prestationer i kyrka och skola. Biskopen hade uttalat sig mycket berömmande om min lektion och mitt arbete. Jag stannade ännu några år.

Kyrkskolan 1910. Till vänster ser man folkskolläraren och kantorn Klas Håkansson, född 1869, som hade fem söner och två döttrar. Han anställdes 1905. Till höger småskollärarinnan Maria Andersson, född 1885, anställd 1908 till 1950.

Styrelsen

Lars Johansson	Holländareg 22	070-558 99 06 ordf
Monica Rothamel	Syrénvägen 9	32 09 38 kassör
Carin Cullander-Stiberg	Holländareg 24	072-2000698
Ulla Larsson	Stenåsvägen 9B	070-200 89 15
Anne-Marie Franzon	Norrbyås 519	076-714 60 70
Thomas Lydell-Olsén	Ormesta 505	072-176 51 45
Lars Mellberg	Ormesta 517	32 50 19
Birgitta Rimsten	Kumminvägen 130	070-915 28 85

Föreningens postadress:

c/o Lars Johansson, Holländaregatan 22, 702 86 Örebro

e-post: lars.h.johansson@icloud.com

Hemsida: Googla på "Almby-Norrbyås hembygdsförening"

Almby-Norrbyås hembygdsförening är en av 70 föreningar som tillsammans utgör Örebro Läns Hembygdsförbund

Föreningens skrifter finns tillgängliga i bibliotek och arkiv

Medlemsavgiften

75 kr för enskild medlem, 100 kr för familj

till **bankgiro 653-5686** eller

swish 123 002 0834

Ingen medlemsavgift för år 2021.

Brevportot är nu nästan en tredjedel av medlemsavgiften. Kan du tänka dig att få program mm på e-post så sänd ett e-brev till lars.h.johansson@icloud.com

Almby-Norrbyås hembygdsförening är en mötesplats i nutid och ger en inblick i tider som flytt.